

УДК 336.145

ЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТА

Калустян Я.В.*Донбаська національна академія будівництва і архітектури*

У статті розглядається податковий потенціал та його роль в соціально-економічному розвитку міста. Визначено сутність податкового потенціалу міста. Розглянуті та проаналізовані ключові фактори, які здійснюють вплив на формування та розвиток податкового потенціалу міста. Визначені основні наукові підходи до визначення податкового потенціалу. Підкреслена залежність між рівнем забезпеченості органів місцевого самоврядування власними фінансовими ресурсами та рівнем широти їх повноважень, що в свою чергу впливає на якість виконання органами місцевої влади покладених на них функцій.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток міста, податковий потенціал міста, органи місцевого самоврядування, місцеві податки

In this article the concept of tax potential and its role of economic development of the city has been considered. Here are determined the essence of the tax potential of the city. The key factors influencing the formation and development of fiscal capacity have been reviewed and analyzed. Here are determined the basic scientific approaches to the determination of the tax potential. the relationship between the level of provision of local governments own financial resources and the level of breadth of their powers has been underlined, which in turn affects the quality of local government functions assigned to them.

Key words: social and economic development of the city, tax potential of the city, organs of local self-government, local tax

Актуальність проблеми. Кожне місто в світі є унікальним, адже має свої, притаманні лише йому особливості: культурні, історичні, природні, соціальні, економічні. Українські міста різняться як за рівнем свого розвитку, так і за рівнем забезпеченості ресурсами для цього розвитку. На сьогоднішньому етапі функціонування бюджетної системи можна із упевненістю стверджувати, що кожне місто нашої держави є залежним від центру, а місцева влада не має усієї повноти повноважень, необхідних для максимально раціонального та ефективного управління містом. Наслідком

цього є незацікавленість органів місцевого самоврядування в пошуку додаткових джерел власних фінансових ресурсів. Але стабільний розвиток економіки кожного міста, задоволення потреб його мешканців вимагають використання усіх наявних можливостей. Однією з таких можливостей може бути виявлення і використання податкового потенціалу міста.

Аналіз останніх наукових досліджень. Ґрунтовні дослідження податкового потенціалу, прояву його впливу на всі сфери економічного та соціального життя знайшли своє відображення у працях таких видатних вчених як В. Андрущенко, О. Василика, В. Вишневського, В. Геєця, А. Даниленко, Ю. Іванова, Н. Кашиної, А. Крисоватого, І. Лютого, П. Мельника, С. Онишко, А. Паскачова, А. Соколовської, В. Федосова, Л. Шаблистої, С. Юрія.

Особливої уваги в вивченні проблеми формування та використання податкового потенціалу заслуговують роботи таких українських вчених як: Коломієць А.Л., Мельник А.Д., Кашина Н.В., Мошков С.С., Сабітова Н.М., Окунь А.С., Горький Н.В.

Однак, не зважаючи на значну кількість публікацій стосовно формування та оцінки податкового потенціалу, на сьогодні залишається невирішеним питання визначення впливу податкового потенціалу на соціально-економічний розвиток міста.

Метою роботи є розкриття сутності поняття «податковий потенціал міста», визначення його місця та значення для соціально-економічного розвитку міста, виявлення факторів, які впливають на його формування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Фінансова нестабільність обумовила жорсткі вимоги до підвищення ефективності і раціональності використання існуючих природних, трудових та економічних ресурсів [1].

Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування залежить від наявності власних фінансових ресурсів, які будуть спрямовані на задоволення суспільних потреб. Чим вищий рівень фінансової автономії місцевої влади, тим ширшими повноваженнями вони володіють.

Відповідно до статті 9 Європейської хартії про місцеве самоврядування, частина доходів місцевих бюджетів має формуватися за рахунок місцевих податків, визначення ставок яких знаходиться в компетенції органів місцевого самоврядування [2].

Все більше науковців схилиються до того, що податковий потенціал може бути використаний для управління соціально-економічним розвитком міста.

Кожне місто, в наслідок індивідуальності свого розвитку та наявності ресурсів має свій податковий потенціал.

Податковий потенціал міста – це ресурси, які формуються під впливом багатьох факторів та можуть бути задіяні, як для підвищення дохідних можливостей міста, так і для підвищення ефективності виконання органами місцевого самоврядування покладених на них функцій.

В якісному аспекті податковий потенціал представляє собою систему економічних відносин, яка сформована наступними характеристиками [3]:

- податковий потенціал існує в економічному просторі, і його зміст полягає в можливості відчуження частини доходів сукупності суб'єктів податкових відносин;
- податковий потенціал - це здатність якоїсь сукупності суб'єктів податкових відносин сформувати потік податкових платежів за умови, що правове поле та економічна система оподаткування є заданими;
- податковий потенціал представляє собою складову частину фінансового потенціалу сукупності об'єктів податкових відносин, локалізованих на даній господарській території.

Левченко Н.М., Помулева В.М., Дорошенко А.Г. за результатами досліджень генезису формування поняття «податковий потенціал» виділяють наступні основні наукові підходи:

- системний підхід – розглядає можливості і резерви регіону як відкритої соціально-економічної системи;
- відтворювальний підхід – орієнтований на постійне перетворення стану економічної системи з приводу формування бюджетних доходів та їх постійного зростання;
- ресурсний підхід – основними елементами потенціалу виділяють наявність ресурсної складової та потенційної можливості її використання [4].

В свою чергу, російські вчені, А.Е. Суглобов та Д.Н. Слободчиков виділяють наступні підходи:

- ресурсний (визначає податковий потенціал як «...сукупність фінансових ресурсів, яка може бути ефективно мобілізована через оподаткування в системі «населення-господарство-територія»);
- фіскальний (податковий потенціал визначається як фінансові ресурси, які підлягають акумулюванню до бюджету за допомогою податкових платежів у відповідності до діючої системи оподаткування);
- міжбюджетний (податковий потенціал розглядається з позиції максимально можливих податкових платежів, які можуть надійти в розпорядження суспільства, за певних інституціональних обставин) [3].

Різний якісний зміст базових підходів до оцінки податкового потенціалу спонукає сформулювати податковий потенціал, зумовлений економікою міста як вироблений податковий потенціал. Податковий потенціал, визначений за доходами бюджету (обмежений податковим і бюджетним законодавством), - вменений податковий потенціал [5].

Аналіз сутності податкового потенціалу, дозволив встановити його функціональний зміст, виявити взаємозв'язок атрибутивних ознак податкового потенціалу та елементів його функціонального змісту (рис. 1).

Виділені елементи функціонального змісту податкового потенціалу міста визначають його взаємозв'язок із підсистемами суспільного господарства, відповідно, економічною та фінансово-бюджетною підсистемами місцевого відтворення та системою міжбюджетних відносин [6].

Податковий потенціал формується в межах певного економічного простору, важливою складовою якого є податковий простір міста, який включає елементи виробничої, соціальної та податкової сфер.

Досвід розвинених країн свідчить, що сьогодні існує нагальна необхідність враховувати дві основні закономірності економічного розвитку глобалізацію і регіоналізацію. Саме в регіонах та містах здійснюються досить складні процеси лібералізації економіки, адаптація населення і господарства до ринкових відносин, розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності, формування середнього класу, нарощування національного багатства, фінансового і, зокрема, податкового потенціалу. В Україні, на жаль, індустріально розвинені регіони та міста не зацікавлені в нарощуванні свого податкового потенціалу. Сільські

райони і малі міста, особливо депресивні, не поспішають розвивати свою власну економічну базу, оскільки в цьому випадку вони недоотримують дотацій і субвенцій з регіонального і державного бюджетів. Тому у територіальних (регіональних) органах управління відсутня пряма економічна зацікавленість в ефективному веденні господарства та нарощуванні податкового потенціалу [4].

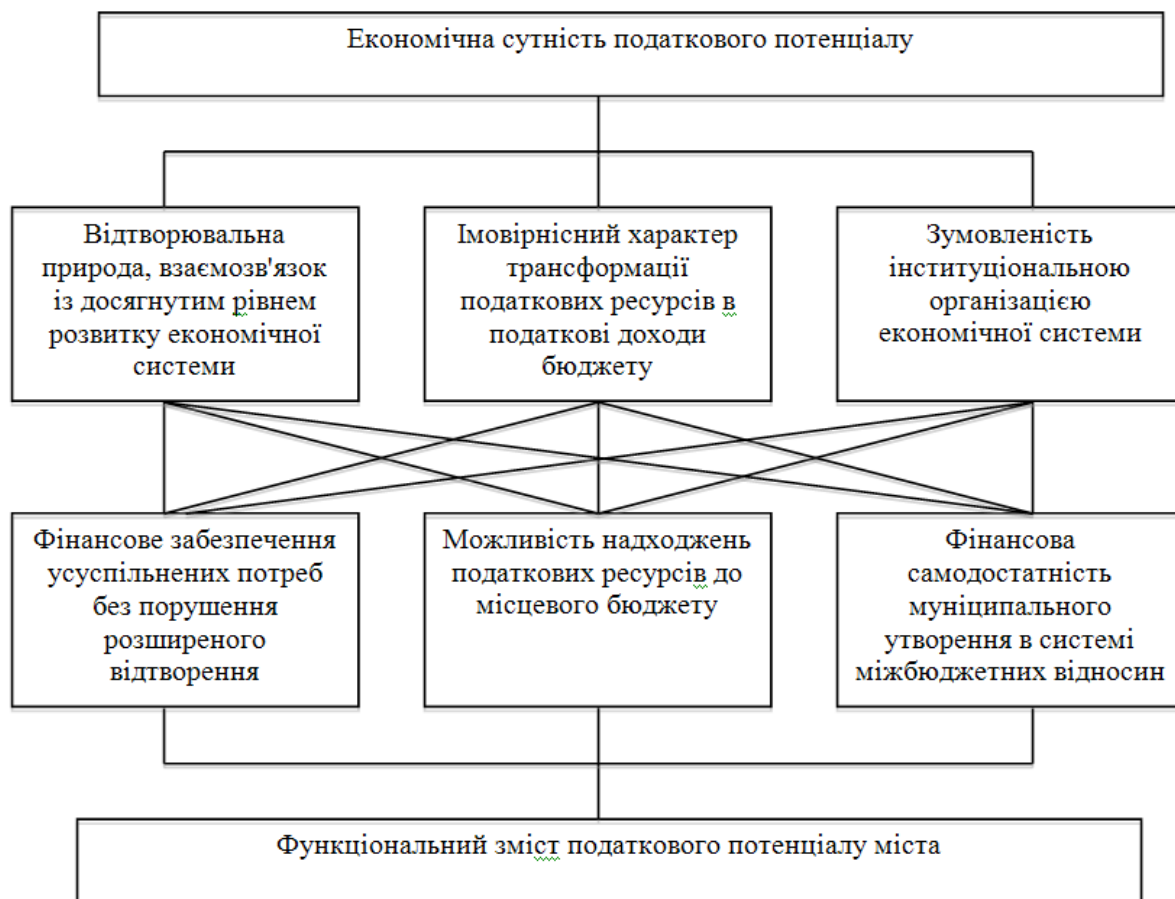

Рис. 1. Економічна сутність та функціональний зміст податкового потенціалу міста [4]

Формування та розвиток податкового потенціалу міста залежать від цілого комплексу факторів, тому правильне та якомога більш повне визначення цього переліку є надзвичайно важливим під час проведення оцінки податкового потенціалу. Розглянемо, які фактори найбільш часто виділяють науковці в Україні та світі.

Російські вчені Синельников-Мурилев С.Г., Кадочников П.А. та Ідрисов Г.А., показники, які здійснюють вплив на розмір податкового потенціалу, розділяють на дві групи: 1) – фактори, які характеризують структуру податкової системи, так звані “податкові важелі”, 2) фактори, які характеризують рівень розвитку суспільних інститутів (зокрема, величи-

на корупції, розміри тіньової економіки, ступінь нерівності в суспільстві, рівень законослухняності та інш.) [7].

Також на формування податкового потенціалу міста впливають: дохідно-витратна збалансованість місцевого бюджету, забезпеченість міста податковими ресурсами, розвиненість ринкової, виробничо-транспортної, соціальної інфраструктури.

Згідно досліджень Інституту економічної політики ім. Є.Т. Гайдара (Москва), проведеного в 2011 році, основними показниками, які впливають на величину податкового потенціалу, які найбільш часто зустрічаються в літературі є:

В якості залежної змінної:

- відношення податкових надходжень до ВВП (ВРП, ВМП);
- податкові надходження на душу населення.

В якості пояснювальної змінної:

1) показники, які характеризують рівень розвитку економіки:

- ВВП (ВРП, ВМП) на душу населення. Припускається, що чим вищий рівень розвитку економіки, тим вище можливість сплачувати та збирати податки, крім того, ВВП характеризує податкову базу (позитивний вплив);

- рівень освіти. Припускається, що більш освічені люди є більш законослухняними (позитивний вплив);

2) показники, які характеризують структуру економіки:

- частка сільськогосподарського сектору в ВВП (ВРП, ВМП) (негативний вплив);

- частка добувної галузі в ВВП (ВРП, ВМП) (неоднозначний вплив);

- частка сектору послуг в ВВП (ВРП, ВМП) (неоднозначний вплив);

3) показники, які характеризують відкритість економіки:

- відношення експорту/ імпорту/ зовнішньоторгового обігу до ВВП (позитивний вплив);

4) показники, які характеризують рівень розвитку інститутів в державі:

- використовуються різні індекси, які характеризують розміри тіньового сектору, нерівності у суспільстві, рівень корупції, ступінь чесності платників (позитивний вплив) [7].

Вплив основних факторів на формування податкового потенціалу міста представлений на рис. 2.

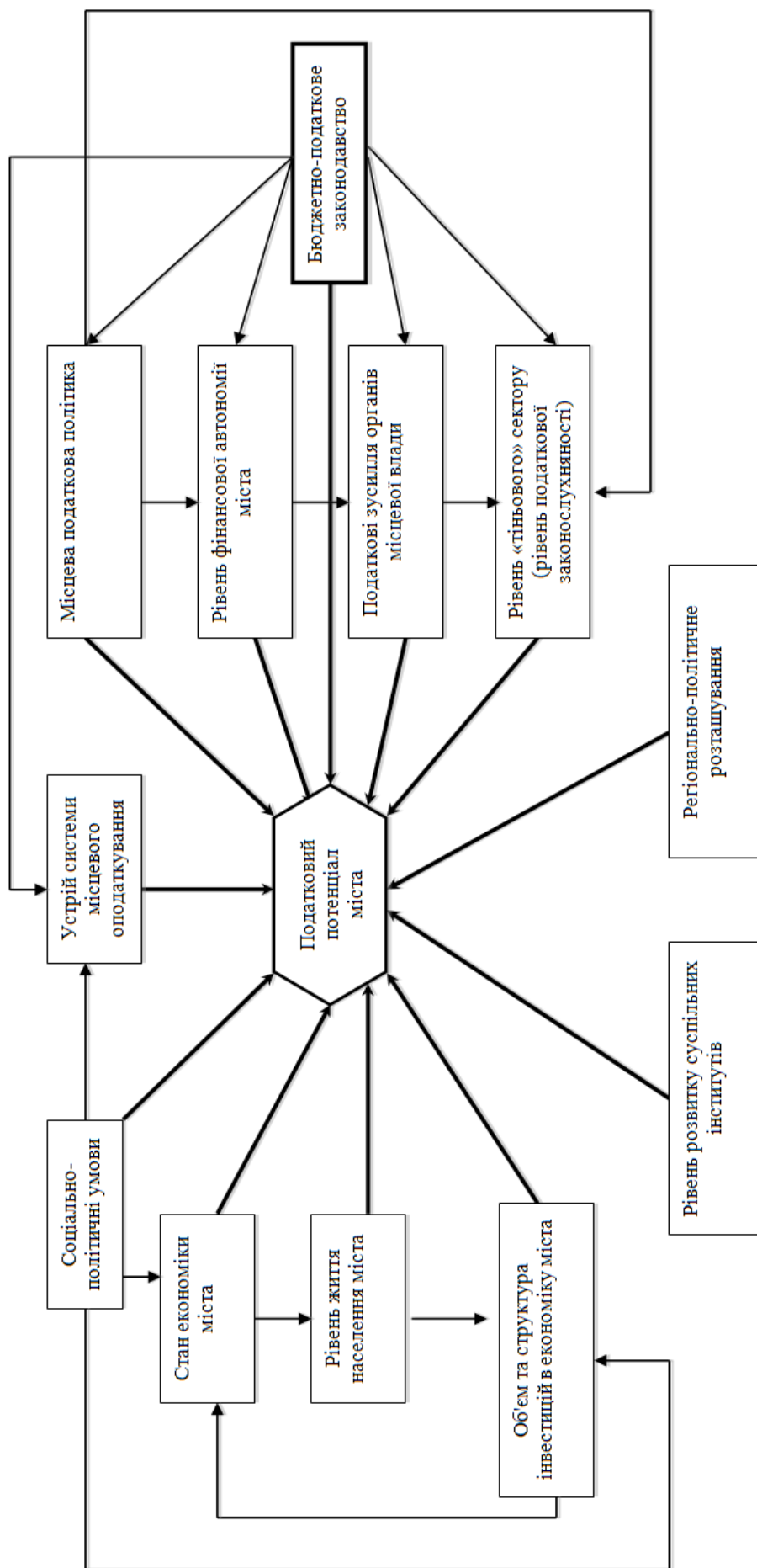

Рис. 2. Фактори, які впливають на формування податкового потенціалу міста

Приведені фактори здійснюють вплив не лише на формування податкового потенціалу міста, а також вступають у взаємодію між собою.

Здійснення трансформації економіки України, проведення комплексу реформ в області бюджету та оподаткування, забезпечення децентралізації владних повноважень потребує створення ефективної оцінки реальних дохідних можливостей територіальних утворень. Саме ця система оцінки реальних дохідних можливостей територій дозволяє об'єктивно надавати централізовану фінансову допомогу місцевим органам влади, сприяє підвищенню зацікавленості цих органів влади в підвищенні мобілізації як державних, так і місцевих податків і зборів на підвладних територіях [8].

Політика держави повинна сприяти посиленню зацікавленості органів місцевого самоврядування у зростанні власної ресурсної бази бюджетів усіх рівнів, які могли б стимулювати збільшення обсягів виробництва, валової доданої вартості, залучення інвестицій, збільшення рівня доходів населення, зростання соціально-економічного і культурного розвитку адміністративно-територіальних одиниць [9].

Міське самоврядування є важливим інститутом демократичного суспільства. Його ефективним розвитком зацікавлені не лише владні структури, але й громадяни. На сьогодні синонімом терміна “міське самоврядування” є “муніципальне управління”, яке із прийняттям у 1985 р. Європейської Хартії місцевого самоврядування набуло істотної трансформації. В основі значних змін у системі місцевого самоврядування більшості країн є принцип децентралізації для забезпечення максимально ефективного управління, потреб і захисту інтересів локальних громад [10].

Висновок. Одним із можливих способів мотивації органів місцевої влади до пошуку додаткових власних фінансових ресурсів для підтримання розвитку міст, які надані їм в управління є визначення та використання податкового потенціалу міста. Шляхом порівняння фактичних податкових надходжень та податкового потенціалу можна визначити потенційні дохідні можливості. Однак, слід брати до уваги той факт, що максимальне використання наявного податкового потенціалу може призвести до зворотного ефекту, тобто необхідно враховувати не просто дохідні можливості, а й раціональність їх використання. Вра-

ховуючи усе вищесказане, можна зробити висновок, що податковий потенціал міста – це прихована сила, яка за умови компетентної оцінки, моніторингу, прогнозування та своєчасного раціонального використання, здатна здійснити суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток міста, наслідком якого буде більш повне задоволення суспільних потреб його громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балацький Є.О., Бойко А.О. Теоретичні підходи до визначення бюджетного потенціалу міста та основні засади його формування //2011р. -с.212-216
2. Про ратифікацію Європейської Хартії місцевого самоврядування. Закон України № 452/97-ВР від 15.07.97. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.cst.com.ua>
3. А.Е. Суглобов, Д.Н. Слободчиков. Экономическое содержание налогового потенциала в современных моделях экономического развития // Налоги и налогообложение, 2009.- №7.-с. 3
4. Левченко Н.М., Помулева В.М., Дорошенко А.Г. Дефініція поняття “Податковий потенціал регіону”// Всеукраїнський науково- виробничий журнал “Сталий розвиток економіки”.-№2.-2012.С.81-85
5. Осипов С.Л., Осипова Е.С. Вариативные модели измерения налогового потенциала//Ученые записки Комсомольского –на-Амуре государственного технического университета.-2010.-№ IV-2(4).-С.135-143
6. Кусраева Д.Э. Эффективность реализации и факторы роста налогового потенциала субъекта РФ. Автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.10/Кусраева Д.Э. Северо-Кавказский горнометаллургический институт.-Ростов-на-Дону.,2010.-20с.
7. С.Г. Синельников-Мурылев, П.А. Кадочников, Г.А. Искандерович. Налог на прибыль предприятий: анализ реформы 2001 г. и моделирование налогового потенциала регионов.-М.: Ин-т Гайдара,2011.-С.18-25
8. Усков И.В. Оценка налогового потенциала территорий в условиях реформирования местных финансов. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2010_3/03st.pdf
9. Казюк Я.М. Проблеми адаптації податкових механізмів в Україні до світових аналогів: порівняльні характеристики//Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології.-2011.-С.72-78
10. Т.Пустовіт. Процеси децентралізації та розвитку місцевого самоврядування у країнах Центрально-Східної Європи: досвід для України//Збірник наукових праць “Ефективність державного управління”.-2008р.-Вип.16/17.-С.480-487